

Istoria, ca poveste

În toamna anului 2012 am primit din partea Televiziunii Române propunerea de a face un film-documentar istoric dedicat zilei de 1 Decembrie. Doar o singură dată (în urmă cu mai bine de un deceniu) mai scrisesem un scenariu pentru un documentar de televiziune (pentru un foarte cunoscut post privat din București), dar acela, până la urmă, nici nu trecuse în faza de montaj dincolo de un episod-pilot – nu din vina mea (eu scrisesem cele 11 episoade care mi se ceruseră), ci în urma unei decizii manageriale a postului.

Am scris, așadar, în 2012, pentru TVR, o poveste (de 50 de minute) axată pe zece priorități pe care statul român (spuneam eu) le-a avut de la Primul Război Mondial (1916) și până la aderarea la Uniunea Europeană (2007). Sub titlul *Un secol pentru România*, filmul a fost gata la sfârșitul lui noiembrie 2012. A fost difuzat de Ziua Națională, pe trei dintre posturile televiziunii de stat – TVR 1, TVR 2 și TVR Internațional, iar audiența a fost peste așteptări. Vreme de câteva luni, filmul a fost oferit apoi liber, spre vizionare, pe o platformă online a TVR. Ulterior, documentarul a apărut și în format DVD – și a avut o primire îmbucurătoare pentru profesorul de Istorie care sunt. Nu voi uita sala mare de la parterul unui mall foarte nou și modern din Iași unde, în ianuarie 2013, peste 300 de oameni au venit la lansarea producției. Cele 40 de exemplare din acel DVD, distribuite printr-o librărie bine cunoscută în țară, s-au epuizat în câteva minute. O lansare similară avea loc peste o lună la

Cluj-Napoca – tot într-un mall, unde de regulă oamenii vin cu alte curiozități decât Istoria.

În lunile următoare, printr-un parteneriat între TVR și Institutul Cultural Român, am fost cu acest documentar la Paris, la Berlin și chiar – în octombrie 2013 – la Reykjavík, în Islanda. Nu voi comenta aici ecourile străine – o voi face, sper, altădată. Mă voi rezuma la a spune că, printre români, există un real apetit pentru istoria lor. Ceea ce mi se pare – mă veți înțelege – dător de speranță.

La începutul verii 2013, proiectul *Un secol pentru România* a mers mai departe, printr-o continuare și o dezvoltare a sa. Tot împreună cu TVR, am trecut la realizarea unui serial de 101 episoade (!) din istoria noastră: despre oameni, fapte și întâmplări care ne-au marcat trecutul în ultimul secol și jumătate, de la domnia Regelui Carol I și până la anii lui Nicolae Ceaușescu. Vorbind familiei și prietenilor mei despre aceste 101 episoade, cu toții m-au privit neîncredători. Dar fiecare astfel de episod spune o poveste în numai 5 minute de film. Așadar, proiectul ca atare ajungea undeva la peste 500 de minute de imagini... istorice – ceea ce înseamnă, cu totul, ceva peste opt ore de film. Numai că opt ore de film au însemnat zeci și sute de ore de filmare (nu exagerez!). O bună parte din vara și toamna anului 2013 am ocupat-o în acest fel. Dar nu mi-a displicut deloc. La începutul lunii octombrie 2013, primele episoade ale serialului au început să fie difuzate de TVR Internațional și TVR 2. După câteva zile, exigenta producătoare Irina Ifrimache m-a sunat să-mi spună că numărul accesărilor de pe platforma online TVR Plus – care a dus serialul pe tărâmul internetului – este cu totul și cu totul îmbucurător. Încă o dată, profesorul de Istorie care sunt a fost încântat de veste.

Paginile ce urmează reprezintă, adaptate, scenariile propuse pentru aceste scurte episoade TV. Sunt povești reale, despre o lume reală – dar și despre fantasmalele românilor dintr-o epocă sau alta. De la povestea coroanei regale a lui Carol I și până la vânătorile lui Nicolae Ceaușescu, de la războaiele pe care le-am câștigat și până la tratatele care ne-au modificat frontierele, trecutul nostru este fragmentat la tot pasul de astfel de povești. Spun *povești* nu pentru că idealizarea trecutului ar fi obligatorie – ci pentru că Istoria, de fapt, aceasta este: *o poveste*, cât mai apropiată posibil de realitatea de altădată. Un istoric este un cercetător al trecutului, desigur – dar, înainte de toate, el este un om a cărui misiune este să spună o poveste despre cei ce-au fost și cele ce s-au întâmplat.

După 20 de ani de profesorat la o catedră a Facultății de Istorie din Universitatea bucureșteană¹, am ajuns la concluzia că cel mai mare inamic pentru Istoria noastră nu-l reprezintă minciuna și nici manipularea pe care unele regimuri (din interior sau din exterior) le-au practicat. În timp, acestea pot fi corectate.

În schimb, amenințarea cea mai mare este indiferența. Ea conduce nu numai la neștiință, ci și la anestezierea dorinței de a ști. Astăzi, pentru un om curios, sursele istorice sunt relativ la îndemână. Arhivele și bibliotecile sunt deschise, cu

¹ În iunie 2013, în calitatea mea de Decan al Facultății de Istorie din Universitatea bucureșteană, am organizat – cu ajutorul câtorva admirabile foste colege, categoric întinerite prin vreo minune – o întâlnire a celor ce terminam acolo studiile universitare în anul 1993. *După 20 de ani* – cum ar spune Dumas – ne-am regăsit la fel de îndrăgostiți de Istorie, chiar dacă nu toți absolvenții promoției '93 am ajuns profesioniști ai acestei discipline. Le-am vorbit, atunci, unor colegi despre ambiția mea de a transpune în film-documentar o istorie modernă și contemporană a României, în 101 de episoade. Puțini dintre ei au crezut că așa ceva va fi posibil în România, cel puțin în viitorul apropiat. Peste nici patru luni, cum am spus, serialul începea să fie difuzat de două canale ale TVR. De unde concluzia mea: niciodată nu trebuie să pariem împotriva unui miracol românesc.

restricții minime. În plus, vastele orizonturi ale internetului par a oferi răspuns la orice întrebare. Totuși, *cultura internetului* are avantaje, dar și capcane foarte multe. Drept care îmi propun, în paginile care urmează, să înlătur câteva clișee care s-au inserat în discursul public despre istoria noastră. Sau să ofer o explicație ferită de *teorii ale conspirației* și accente senzaționaliste – în condițiile în care și unele și altele au contaminat uneori discursul despre trecutul nostru.

Cum anume a ajuns Gheorghe Gheorghiu-Dej în fruntea comuniștilor români? Cât de *playboy* a fost Regele Carol al II-lea? Cum anume a ajuns o tânără pe nume Cătălina Toderiu să intre în galeria eroilor naționali sub numele de Ecaterina Teodorescu? De ce au venit în România președinții Charles de Gaulle sau Richard Nixon? De ce Regina Angliei l-a plimbat în caleașca regală pe Nicolae Ceaușescu? Sau de ce s-a dus acesta din urmă într-o vizită în Iran, în chiar ultimele sale zile de viață? Acestea și alte câteva zeci de întrebări își regăsesc un răspuns – cât mai apropiat de adevăr, sper – în paginile ce se deschid aici.

Este ușor de imaginat că toate spațiile locuite de români au propriile povești adevărate istorice – toate frumoase și instructive pentru cel curios să le afle. Din motive care țin de secretele logistice ale unui serial TV precum acesta, nici deplasările mele pentru filmări – și, implicit, nici poveștile scrise pentru acest proiect – nu au putut acoperi toată harta țării. Poate într-o altă ediție a acestei cărți voi putea insera povestea statuii lui Ștefan cel Mare din Chișinău (da, este o poveste fascinantă!) sau povestea Catedralei din Timișoara (care merge de la Regele Mihai și până la revoluția anticomunistă din 1989!). Iașiul și Clujul, Craiova sau Alba Iulia au propriile episoade de trecut – după cum au Cernăuții sau Baia Mare, Constanța, Curtea de Argeș, Aradul sau Târgoviștea. Toate

fostele sau prezentele localități de pe harta României mustesc de povești; cel dispus să le strângă și să le spună mai departe are de unde alege.

Capitolele ce urmează în acest volum strâng 91 dintre aceste capsule de trecut. Cum se va vedea, stilul în care au fost scrise este mai apropiat de necesitățile expunerii orale pe care o presupune un documentar TV. Destinatarul poveștilor nu este decât într-o accepție foarte largă profesionistul în Istorie. Dat fiind că singura calitate pe care autorul sus semnat și-o revendică este *curiozitatea*, cel la care m-am gândit în timp ce scriam sau filmam aceste episoade este mai ales omul *curios* din România, indiferent de pregătirea, vârsta sau profesia lui. Istoria, în fond, este o disciplină foarte democratică. Nu numai că oricine poate deschide o carte de istorie, dar (aproape) oricine are dreptul la o opinie despre trecutul țării sale – de preferat, după ce mai și citește câte ceva. În fond, cu toții năzuim spre Adevăr și nimeni, în Istorie, nu are monopol asupra lui.

Aceste pagini, în această formă, nu ar fi fost povestite (și nici scrise) dacă nu m-aș fi simțit încurajat de oameni cărora trebuie să le arăt aici gratitudinea mea. Beatrice Comănescu – directoarea TVR Internațional – a sprijinit și a tutelat de la bun început acest proiect, cu o eleganță și cu o fermitate admirabile (și cu un parfum *de junglă* al cărui nume îl știu, dar nu-l pot reda aici); la fel și președintele TVR, Claudiu Săftoiu, care, într-o perioadă deloc simplă din viața instituției, a avut totuși timp pentru discuții aplicate despre promovarea Istoriei naționale – ceea ce mi se pare (ca unul care am cunoscut destul de mulți directori de instituții din această țară) cu totul meritoriu. Irina Ifrimache, Ștefania Țene, Dan Ionescu și Gabriel Rusu au fost producătorii foarte îngăduitori cu mine ai variantei filmate, tot ei strângând o echipă

de profesioniști ai imaginii, luminii sau sunetului a căror colaborare m-a onorat (pentru cameramanii Florin Ioniță & Viorel Popescu: *fiecare zi de filmare a fost o plăcere, stimabililor!*). Realizatoarea TV Irina Negraru ne-a fost mereu aproape, cu cele mai calme abordări de care crizele inerente din lumea televiziunii aveau nevoie.

Cum vă puteți imagina, toate aceste povești au fost spuse, mai întâi, chiar echipei cu care am filmat fiecare episod în parte – în București sau la Brașov, la Constanța, la Sinaia, la Ploiești și în alte câteva peisaje urbane sau rurale. Ar merita o poveste aparte toată gama de întâmplări de la filmările noastre – de la marginile de sat în care am ajuns și până la casa lui Nicolae Iorga de la Sinaia sau la Piața Obor din București. Mă simt dator să spun că acest serial TV a avut o parte care cu siguranță nu se va vedea niciodată: în cea mai mare parte, ea este alcătuită din femeile și bărbații amabili pe care i-am întâlnit de-a lungul filmului nostru. Directori de muzee sau administratori de piețe, comandanți ai unor unități militare sau angajați ai primăriilor, toți acești oameni au fost mai mult decât amabili atunci când au aflat că este vorba despre o suită de povești din Istoria Românilor. Interesul pe care astfel de concetățeni l-au arătat față de aceste narațiuni m-a făcut să merg mai departe – și mi-a dat mereu sentimentul că Istoria noastră rămâne o poveste ce merită spusă.

Mai presus de orice dubiu, directorii Irén & Grigore Arsene de la Curtea Veche Publishing m-au încurajat (cu aceeași prietenie dintotdeauna) să pregătesc varianta pentru tipar a acestor povești; lor și echipei lor, de asemenea, mulțumirile mele. Puțini dintre cei ce citesc o carte știu ce greu e să produci, ca atare, una.

Este de la sine înțeles că responsabilitatea pentru toate erorile din paginile ce urmează cade doar în sarcina autorului.

Indiferent dacă sunt multe sau puține aceste erori, fiți convinși că au fost neintenționate. În măsura în care le veți găsi, vă invit să-i dați un semn autorului – pentru ca povestea generică despre Istoria Românilor să fie din ce în ce mai *adevărată*.

Ce-ar mai fi de spus? Oare Istoria ne învață câte ceva, peste decenii și veacuri? – iată una dintre întrebările fundamentale ale breslei din care fac parte. Nu dau aici un răspuns. Cred doar că unii învață ceva, oarece, din Istorie, iar alții nu. Nu am curajul de-a spune că inițierea în Istorie ar fi o rețetă pentru succes sau pentru fericire. Am încercat să găesc fiecărei povești de aici câte o morală, dar nu pentru a fixa vreun adevăr axiomatic – ci pentru că, în lumea oamenilor, orice poveste (adevărată sau nu) poate oferi o lecție. Orice creație a omului are *lecția* sau *lecțiile* sale. Dacă le învățăm (sau nu) – aceasta este o cu totul altă poveste. Unele povești au câteva detalii care se repetă de la o pagină la alta – și trebuie să spun că am făcut-o intenționat, astfel încât aceste povești să poată fi citite disparat, atunci când lectorul va avea timpul și dispoziția de a deschide cartea la un capitol sau altul.

Acestea fiind spuse, probabil că singura concluzie a acestor pagini este și cea mai simplă: Istoria e, mai presus de toate, o poveste apropiată de adevăr despre ceea ce a fost.

Iar pentru unii dintre noi, tocmai acest lucru o face cea mai frumoasă poveste dintre toate câte există.

Regele Carol I și oltenii

(mai 1866)

Există în trecutul nostru unele evenimente care, deși sunt cu totul reale, par a fi decupate dintr-o comedie cinematografică. Este și cazul poveștii noastre din deschiderea acestui volum, care trimite la una dintre paginile puțin cunoscute ale istoriei. Pur și simplu, imaginați-vă că în primăvara anului 1866 țărani olteni din sudul județului Dolj au amenințat că-l vor detrona pe nou-venitul domnitor de la București! Nu este nicio glumă – drept care acest fragment de istorie s-ar putea intitula *Regele Carol I și oltenii*.

Cei mai mulți dintre români, atunci când aud de numele comunei doljene Dăbuleni, se gândesc automat la cei mai buni pepeni verzi – sau *lubenițe*, cum li se spune în partea locului. Dar puțini știu că toată acea zonă din sudul României, de la Calafat și până la Dăbuleni, a fost în anul 1866 centrul unei mișcări de protest care a stârnit panică până la București. Iată cum s-au desfășurat lucrurile.

La începutul lunii mai a anului 1866, toată floarea politică și administrativă a țării pregătea cu emoție venirea în țară a domnitorului Carol I – cel care în data de 10 mai a acelui an urma să fie primit triumfal în București. Dar când oricine s-ar fi așteptat mai puțin, într-un colț al României, câțiva țărani olteni au decis să se opună noului regim și să-l răz-bune pe domnitorul detronat Alexandru Ioan Cuza! De fapt, acești olteni nu erau chiar țărani obișnuiți. Ei erau așa-numiții țărani-grăniceri de pe linia Dunării, aleși dintre fiii satelor din

jurul Calafatului. Pe data de 4 mai 1866, ei au primit ordinul să se încoloneze și să plece spre Craiova, urmând ca de acolo să fie trimiși la București, pentru a asista la ceremonia de primire a noului domn Carol. Dar, cum acești fii de țărani nu aveau prea multă carte și cum nimeni nu se străduise să le explice misterele politicii, printre acești olteni au început să apară zvonuri ciudate. În primul rând, ei nu înțelegeau de ce fusese dat jos un domnitor român pentru a veni un alt domnitor tocmai din Germania. Apoi, ei au început să se teamă că reformele lui Cuza, care tocmai le dăduse niște loturi de pământ, vor fi anulate, iar noul domn neamț le va lua pământurile înapoi. În fine, în al treilea rând, grănicerii și-au adus aminte că guvernul nici măcar nu era foarte punctual cu solda pe care trebuia să le-o plătească: din primele patru luni ale anului 1866, ei primiseră banii doar pe o lună.

Și astfel, în ziua de 7 mai, în Calafat și în satele învecinate – Maglavit, Pisc, Poiana Mare, Cetate și alte câteva – grănicerii au pornit o adevărată revoltă. Ei au cutezat să-și alunge ofițerii și au refuzat să asculte ordinele primite. În plus, strigau că *ciocoi l-au dat jos pe Cuza* și chiar amenințau că vor merge spre București pentru a da jos pe *domnul neamț* și guvernul său.

Imediat, prefectura și primăria de la Craiova s-au alarmat, iar vestea a ajuns și la vârful Ministerului de Interne. Pe 10 mai 1866, domnitorul Carol I a intrat în București, dar Istoria va reține că oltenii-grăniceri de pe malul Dunării au refuzat să vină să-l întâmpine.

Abia după lungi săptămâni și după lungi tratative și amenințări, grănicerii au fost potoliți și li s-au dat asigurări că nimeni de la București – și cu atât mai puțin noul domnitor – nu are de gând să le ia pământurile. Printre ultimii rebeli liniștiți s-au numărat cei din satul Dăbuleni.

Peste alți 10 ani, mulți dintre acei țărani olteni aveau să lupte ca niște eroi pe fronturile războiului de independență din 1877, chiar sub steagul purtat de cel pe care ei îl priviseră cu suspiciune în mai 1866 – adică gloriosul viitor rege al României, Carol I.

Morala poveștii de față pleacă de la un detaliu real: ani la rând după acea revoltă din 1866, ori de câte ori o nouă lege anunța probleme, Regele Carol I îi întreba pe sfetnicii săi: *dar oare dăbulenii ce zic?* De unde rezultă că mulțimile se pot înșela uneori în istorie, dar, cu toate acestea, un conducător înțelept este dator să fie atent la talpa țării.